

Тасавури мардум дар хусуси ишқи Рӯдакӣ

Фаридун Исмоилов

Институти забон ва адабиёти ба номи Абӯабдулло Рӯдакӣ

Мавзӯи ишқ яке аз мавзӯҳои густурда ва маъруфи адабиёти китобиву шифоҳии тоҷику форс маҳсуб мешавад ва дар гузашта асосан ғазал дар ин мавзӯ иншо мегардид. Баъдтар ғазал дар эҷодиёти шуарои мо мавзӯҳои мухталифро фаро гирифт. Дар осори шифоҳии халқи тоҷик низ рубоиву дубайтиҳо, суруду таронаҳои зиёде дар ин мавзӯ суруда шудаанд. Ва мавриди сухан аст, ки инсон бояд воқеан ҳам ошиқ бошад, албатта, ошиқ ба илм, ошиқ ба зебоӣ, ошиқи ҳаёти осудаву табиати зебо ва ғайра. Яке аз талаботи ишқ пок будани он аст, яъне ишқ ва муҳаббати инсон бояд ба ҳар қору ба ҳар кас поку самимӣ бошад. Дар умум, ишқ як эҳсоси олии инсонӣ аст, ки ӯро комил месозад. Ҳатто дарди ишқ ҳам барои ошиқи содиқ гуворо менамояд. Бинобар як эҳсоси ҷовидона ва олий будани ишқу муҳаббат, мардумон ба он ҳама вақт эҳтиёҷ доштанд ва дар бораи он фирқ мекарданд. Дар ин мақола мо аз хусуси баъзе ривоятҳои нақлҳои мардумӣ суҳбат мекунем, ки нисбати ошиқии шоири дӯстдошташон Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ бофтаанд. Ин ривоятҳои нақлӣ, агарчи бофта шуда бошанд ҳам, вале баъзан заминаҳои воқеиро низ доро будаанд.

Як силсила ривоятҳои мардумӣ ҷеҳраи Рӯдакиро ҳамчун ошиқ ва эҷодкунандаи суруду рубоии ошиқона бозтоб намудаанд. Ба ошиқӣ ва покии ишқи Рӯдакӣ шакке нест, зеро аз ашъори барҷомондааш нишонаву эҳсоси муҳаббати самимӣ меояд. Тавре ки адабиётшинос Субҳон Амирзода роҷеъ ба ин масъала менависад: “Ишқи Рӯдакӣ зоҳиран ба ҳамон ишқе, ки тавассути шоирони дар давраи Сомониён ва Ғазнавиён васф мешуд, монанд аст: яъне ишқ бо ҳамчунин, ишқ бо қанзакони зеборӯй, ки худ харидорӣ карда буданд ва аз ин рӯ, табиӣ аст, ки ин гуна ишқ бо қомебӣ ва қомҷӯйӣ, шодӣ ва лаззат ҳамроҳ аст...”

Аммо дар адабиёти эҷодии форсизабони қаламрави давлати миллии соҳибистиклоли Сомониён, нахустин шакли зоҳиршавии ишқи ҳақиқии ҳамчунинро, ки чун отиға ва шӯру сӯзи дил хувайдо шуда аст, дар офаринишҳои адабии Рӯдакӣ мебинем. Воқеан, ишқи Рӯдакӣ қунонқи ҳадаш гуфтааст, ишқи фароғири ҳосси асилзодағону озодағон ва родмардон аст. Устод Рӯдакӣ ишқи ҳамчунинро ба қомӣ, ифғат ва инсондӯстии воқеӣ табдил кардааст ва аз ин ҷост, ки ишқи Рӯдакӣ дар марҳилаи аввалини офаринишҳои адабиаш, ишқи қамони рисоғас (эҳё)-ро ба хотир мерасонад” [3, 149].

Ҳақиқатан андешаҳои муҳаққиқ заминаҳои воқеӣ доранд, зеро аз ашъори дар ин мавзӯ бахшидаи худи шоир ҳувайдост, ки бевосита таваҷҷуҳи ӯ ба ишӣи инсонӣ равона шудааст. Ва ин андешаи моро назари С. Амирзода тақвият медиҳад. Дунёи шоирон ҳамеша бо зебоиву тозагӣ, ҳаёлотӣ рангин, андешаҳои ошиқонаву оқилона пайвастагии ногуастани дорад. Шоирон ҳамеша дар мавзӯоти зебоиву покизагӣ, ростиву нақӯкорӣ, ишқи поки инсонӣ, эҳтирому эътиқод ба маҳбуба бо навиштани ашъори ошиқона ақоиди хешро тариқи назм баён мекунанд. Масалан, дар як зумра ғазалу рубоӣҳои Рӯдакӣ ишқи поки инсонӣ тарғиб карда мешавад. Чи тавре ки дар рубоии зер ташбеҳоти «монандии рӯй ба хуршед», «фурӯзонии чеҳра ба мисли чароғи оламафрӯз» ишқи самимии қаҳрамони лирикӣ баръало ҳис карда мешавад:

Бе рӯйи ту хуршеди чаҳонсӯз мабод,
Ҳам бе ту чароғи оламафрӯз мабод!
Бо васли ту кас чу ман бадомӯз мабод,
Рӯзе, ки туро набинам, он рӯз мабод! [1, 69].

Шоир самимонаву ошиқона сухан мегӯяд ва ишқи ӯ воқеӣ менамояд ва дар мисраи охир иброз медорад, ки агар рӯзе маъшуқаи хешро набинад, барои ӯ он рӯзи хуб нест.

Бояд тазаққур дод, ки мавзӯи ишқ дар ашъори Рӯдакӣ ҷойгоҳи махсус дорад. Дар ғазал, рубоӣёт, суруду байтҳои ҷудогонаи шоир метавон ишқи поки инсонӣ, яъне ишқи заминии воқеиро ба зудӣ эҳсос ва дарк кард. Чунончи, дар рубоии дигар қаҳрамони лирикӣ бо шунидани номи маҳбубаи хеш хушҳол мегардад ва барои пешвозу иқболи ӯ хурсанду фархунда мешавад:

Номат шунавам, дил зи фараҳ зинда шавад,
Ҳоли ман аз иқболи ту фархунда шавад.
В-аз ғайри ту ҳар ҷо сухан ояд ба миён,
Хотир ба ҳазор ғам пароканда шавад. [1, 70]

Забону баёни рубоӣёти Рӯдакӣ содаву омафаҳм буда, аз лиҳози муҳтавои баёни андеша ба як зумра рубоӣёти адабиёти шифоҳӣ шабоҳат доранд ва матлабери одӣ ва ҳаётӣ баён мекунанд, ки ин хусусияти халқияти шеъри Рӯдакиро нишон медиҳад. Аз ин ҷост, ки халқ ба ашъори ӯ дилбастагиву муҳаббати зиёд дорад.

Ҳамон гуна, ки дар аввал зикр намудем, мавзӯи асосии ғазал ишқ аст ва бояд гуфт, ки дар қисме аз ғазалҳои бозмондаи Рӯдакӣ низ ишқи инсонӣ ба таври эҳсосоти шоирона баён ёфтааст. Чунончи, дар ғазали зер шоир зебоиву нозукии маъшуқаро ба гули ёсуман нисбат медиҳад ва зулфони ӯро мушқбор, яъне дорои бӯйи хушу латофати дилкаш арзёбӣ кардааст:

Гирифт хоҳам зулфайни анбарини туро,
Ба бӯса нақш кунам барги ёсамини туро.
Ҳар он замин, ки ту як раҳ бар ӯ қадам биниҳӣ,
Ҳазор сачда барам хоки он замини туро... [1, 28]

Қои таачҷуб нест, агар Рӯдакӣ ба духтарони зебо ошиқ мешуд ва онҳоро дӯст медошт, зеро шахсе чунин зебоипараст наметавонист зебоии шарифтарин махлуқи Илоҳиро нодида гирад. Ва ин мазмун дар ашъори ошиқонаи худи ӯ зоҳир аст ва ҳамчунон, он дар ривояту нақлҳои мардумӣ бозгӯ шудааст. Бояд тазаққур дод, ки маҳз ашъори ошиқонаи шоир дар ривояту нақлҳои мардумӣ, ки аксаран марбут ба саргузашти Рӯдакӣ буданд, инъикос ёфтаанд.

Дар осори шифоҳии халқи тоҷик нақлу ривоятҳои ҳастанд, ки дар бораи ишқварзиву зебоипарастии Рӯдакӣ маълумот медиҳанд. Ин бахши ривоятҳо чандон зиёд набуда ва дар се матни ривоят, ки ин ҷо меорем, як масъалаи айёми чавонмардиву ишқварзӣ, суруду таронаҳои ошиқона навиштани Рӯдакӣ дар васфи духтарони зебо маълум мегардад.

Яке аз ин ривоятҳо «Дӯстдори духтарони зебо» мебошад, ки дар он Рӯдакӣ ҳамчун шоири ошиқ, эҷодгари сурудҳои ошиқона, тасвиригари зебоиҳои духтарон муаррифӣ шуда, муҳаббати беандоза доштани ӯ нисбат ба духтарони зебо тараннум мегардад. Матни ривоят ин аст:

Рӯдакӣ духтарҳои зеборо дӯст медоштааст ва ҳар гоҳ, ки дар кӯча ё бозор ягон духтари зеборо бинад, дар бораи ӯ ҳатман як шеърӣ ошиқона мегуфтааст. Рафта-рафта он шеърҳо як китоби калон шудаанд.

Мегӯянд, ки дар айёми пиронсолагияш Рӯдакӣ ин китобро ба яке аз дӯстони наздики худаш тухфа кардааст. Аммо кӣ будани он дӯсти Рӯдакӣ то ба имрӯз маълум нест. [4, 19].

Симои Рӯдакӣ дар ин ривоят ҳамчун шоири ошиқ, зебоназар, соҳиби суруду таронаҳои ошиқона ва дорои як китоби дар мавзуи ишқ бахшида ҷилвагар мешавад.

Дар ривояти дигар тахаюлотии халқ дар асоси як рубоии худӣ Рӯдакӣ баён ёфтааст. Азбаски дар рубоии шоир номи «Каъба» ва «Калисо» истифода шудааст, халқ дар ин асос ва мазмуни рубоии мазкур тахайюлотии худро баён доштааст. Рӯдакӣ дар рубоии хеш таъкид мекунад, ки баъд аз дар ишқи духтари ғайримусалмон афтодан, калисонии гардидааст ва сабаби дар байни мардум густариш ёфтани ин ривоят низ ҳамин андешаҳост. Аз эҳтимол дур нест, ки шояд дар замони зиндагии худ Рӯдакӣ бо духтарони зебои рус дар Бухоро, ки маркази илму тамаддун буд, шиносӣ пайдо намуда, ишқварзӣ ҳам карда бошад. Чунки дар гузашта тоҷирону корвониён аз шаҳре ба шаҳре, аз кишваре ба кишвари дигар барои тичорат мерафтанд. Дар ин ривоят Рӯдакӣ шоири ошиқ, ошиқи духтари зебои рус, ҷавони зебоипараст ва хушҳол тасвир меёбад:

Як гурӯҳ тоҷирони рус аз шаҳри Нижни Новгород ба Хоразм бор меоранд. Дар роҳ ба дастии роҳзанҳо меафтанд. Роҳзанҳо ҳамаи молу мулка мусодира мекунанд худӣ онҳоро ҳамчун гулом бозори Бухоро ба бароварда мефурӯшанд. Баъд устод Рӯдакӣ мераван, ки бисёр як духтари нозанин, хеле зебо қати падараш дар ҳамон ҷо. Баъд бо ҳамон духтар камтар ишқварзӣ мекунад. Дар ин бора якта рубоешон ҳам ҳаст:

*Аз Каъба калисониинаам кардӣ,
Охир дар қуфр беқаринам кардӣ!
Баъд аз ду ҳазор саҷда ба даргоҳи дӯст,
Эй ишқ, чӣ бегона зи динам кардӣ! [4,21]*

Дар ривояти дигар тасаввуроти бофтаи мардум оид ба ишқварзии Рӯдакӣ бо духтари амаки худ баён ёфтааст, ки ин масъала тахайюлотии бофтаву афсонавист, зеро ин маълумот дар ягон маъхазҳои илмиву таърихӣ зикр нагардидааст. Инчунин, дар ин ҷо баъзе аз одату анъанаҳои мардумӣ, ба мисли, «таъна задани дигарон ба Рубиа» ва «ба хостгории Рӯдакӣ муқобил баромадани падари Рубиа» ифода ёфтаанд, ки ин масоил бештар мативҳои хоси афсонаҳои мардумӣ мебошанд. Ривоят чунин аст:

Муллоҳасан духтари амакашона гирифтани мешаван. Амакашон надод. Номи духтар Рубиа будас. Як рӯз амаки Рӯдакӣ хароя гирифта ба хоки кӯза рафт. Абдулҳасан пеши духтарои амакашон рафта мегӯд, ки «Ман Бухоро меравам, чиба гуфтагӣ ба додод (падари – И. Ф.) туя манба надод». Сонӣ як шаш мо гузаштан насби (насаби – И. Ф.) духтара одамо таънаю тибла кардан, ки Абдулсан ту кати рухбозӣ (рухсатбозӣ ё духтарбозӣ – И. Ф.)

карду нагирифта рафт. Бибиробиа аз ҳамин ҷо Бухоро рафта, Абдулҳасана гирифта, бо гашта ҳамин ватанба омадагӣ. Ин нақла як оишони сиё доштем, пешашба дуд хӯрда мешиштем, биҳомо (бибиҳомо, модарбузургонамон – И. Ф.) нақл мекардан. [2,45]

Ҳамин тариқ, аз ин осори мардумӣ чунин бармеояд, ки Рӯдакӣ шоири нозукбин, зебоипараст, ошиқи вафодор ва ишқаш поку инсонист. Шоир духтарони зебову покизаро дӯст медорад ва ба онҳо майлу рағбат дорад. Иштиёқаш ба онҳо бештар аст ва шеъргуфтанро дар васфи маҳбубагони зебову нозук меписандад. Лозим ба ёдоварист, ки яке аз боварҳои мардумӣ ҳаст, ки «агар шахси мусалмон ба духтарони дигар дину ойн ишқварзӣ кунад, аз дини худ бегона мегардад» ва ин маълумот дар ривоятҳои ин бахш ба назар мерасад. Ин қабил таъбиру боварҳои мардумӣ дар як қатор нақлу ривоятҳо баён ёфтааст, ки яке аз хусусиятҳои ривояту нақлҳои мардумӣ низ дар ҳамин аст. Натиҷаи дигар ин аст, ки дар аксари ашъори Рӯдакӣ низ мавзӯи ишқи инсонӣ табиӣ тасвир ёфтааст ва оммаи васеи хонандагон ҳангоми мутолиаи ашъори шоир аз ин масъала дарки маънӣ карда метавонанд. Ва албатта, ин бахши ривояту нақлҳои мардумӣ ҳам дар алоқамандӣ бо шеърҳои ошиқонаи ҳуди шоир зухур ёфтаанд.

Хуллас, мардуми одӣ ба ҳар роҳ, тавассути нақлу ривоятҳо нақш ва сувари шоири дӯстдошташонро дар андешаву назари худ таҷассум менамуданд. Муқоисаи бархе аз ривоятҳо бо мазмуни ашъори шоир нишон дод, ки онҳо ҷанбаи воқеӣ доранд. Аммо чунин ҳам шудааст, ки мардум ҳодисаҳоеро дар бораи ҳаёт ва ғайрияти Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ бофта баровардаанд, ки ҷой доштани бештари онҳо дар ҳаёти ӯ зери шубҳа буд, аммо мардумро зарур буд образи шоири дӯстдоштаи худро ба ҳар навъ ва дар ҳар ҳол таҷассум намоянд.

Китобнома

1. Девони Рӯдакӣ / таҳия, тасҳеҳ ва сарсухану ҳавошии Қ. Рустам. – Душанбе: Бухоро, 2015. – 332 с.
2. Камол Айнӣ. Нахустин кӯшиши ҷамъовари осори омиёнаи диёри Рӯдакӣ // Камол Айнӣ. Фаслномаи адабӣ-фарҳангии Ройзани фарҳангии Ҷумҳурии Ислонии Эрон дар Тоҷикистон. Вежаномии фолклоршиносӣ, соли ҳафтум, шумораи 13, зимистони 2007. – 156 с.
3. Субҳон Амирзода. Рӯдакӣ аввалин шоири миллӣ ва ҷаҳонӣ, (бо ҳуруфи форсӣ). Бо кӯшиши дуктур Мустафо Бобоҳонӣ. – Техрон, Интишороти Орван, 1392. – 184 с.

4. Ф. Исмоилов. Ривоятҳо дар бораи устод Рӯдакӣ. / Фаридун Исмоилов. Душанбе, Истеъдод. 2015, 30 с.

ТАСАВВУРИ МАРДУМ ДАР ХУСУСИ ИШҚИ РҶДАКӢ

Мақолаи пешниҳодшуда аз ду қисмат иборат аст, ки ба як мавзӯ бахшида шудаанд ва мақсадашон нишон додани нақши Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ дар нақлу ривоятҳои мардумӣ мебошад. Ин нақлу ривоятҳо масъалаи ишқу муҳаббат ва муносибати Рӯдакии шоирро ба зебову зеборухон ошкор месозанд. Барои ҳаллу фасли ин масъала ва пайдо намудани заминаҳои онҳо муаллиф қисмати аввали мақоларо ба ашъори дастарси Рӯдакӣ, ки дар он ишқу муҳаббати поки инсонӣ, дарки зебоии инсон, тасвири чеҳраи зебои занона ва ғайра дарҷ шудаанд, бахшидааст. Дар қисмати дуюми мақола се ривояти мардумӣ дар хусуси ишқварзии Рӯдакии шоир таҳлил шудаанд. Муайян гардид, ки мардуми оддӣ ба ҳар роҳ ва тавассути нақлу ривоятҳо нақш ва суварӣ шоири дӯстдошташонро дар андешаву назари худ таҷассум менамуданд. Муқоисаи бархе аз ривоятҳо бо мазмуни ашъори шоир нишон дод, ки онҳо ҷанбаи воқеӣ доранд. Аммо чунин ҳам шудааст, ки мардум ходисаҳои дар бораи ҳаёт ва фаъолияти Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ бофта бароварданд, ки ҷой доштани бештари онҳо дар ҳаёти ӯ зери шубҳа буд, аммо мардумро зарур буд образи шоири худро ба ҳар навъ ва дар ҳар ҳол таҷассум намоянд.

Калидвожаҳо: мардум, нақл, ривоят, Рӯдакӣ, шеър, рубоӣ, газал, ишқ, ошиқ, маъшуқа, зебоӣ, ҳунар, эътиқод.

НАРОДНОЕ ПРЕДАНИЯ О ЛЮБВИ РУДАКИ

Предлагаемая статья разделена на два раздела, посвященные одной теме, цель которых заключается в показе место Абуддуллах Рудаки в народных легенд и преданий. Эти те легенды и предания, которые описывают любовь и отношение Рудаки к прекрасному и к очаровательным красавицам. С целью анализа основной темы статьи, автор раскрывает сущность и значения некоторых поэтических примеров из творчество поэта, где воспевается чистая человеческая любовь, восприятию человеческой красоты, красота и изящности женщин и т.п. и т.д. Во второй части статьи проанализированы три народные предания, где описывается отношения

Рудаки к любви и любовниц (красавиц). Было выявлено, что обычные люди и простой народ используя все инструменты воспевали своего любимого поэта во все его отношениях. Сравнение некоторых сцен повествований и легенд с поэзией поэта показало, что они составлены на основе реальных событий. Большинство сцен задуманных народом не соответствовали реальностью, однако люди хотели больше воспевать и изображать своего поэта-героя, используя все пути и методы.

Ключевые слова: народ, предание, легенда, Рудаки, поэзия, рубаи, газел, любовь, любовник, любовница, красота, талант, вера.

FOLK LEGENDS ABOUT RUDAKI LOVE

The proposed article is divided into two sections devoted to one topic, the purpose of which is to show the place of Abuddullah Rudaki in folk legends and traditions. These are the legends that describe the love and attitude of Rudaki to the beautiful and to the charming beauties. With the purpose of analyzing the main topic of the article, the author reveals the essence and meanings of some poetic examples from the poet's work where pure human love is sung, the perception of human beauty and the beauty and elegance of women is described and etc. etc. In the second part of the article, three folk legends are analyzed, where Rudaki's relationship to love and mistresses (beauties) is described. It was found that ordinary people and using all the tools described their beloved poet in all his relationships. A comparison of some scenes of narratives and legends with the poetry of the poet showed that they are based on real events. Most of the scenes conceived by the people did not correspond to reality, but people wanted to sing and depict their poet-hero more and more, using all the ways and methods.

Key words: people, narrative, legend, Rudaki, poetry, rubai, ghazal, love, lover, mistress, beauty, talent, belief.

Маълумот дар бораи муаллиф: Фаридун Исмоилов - ходими илмии Институти забон ва адабиёти ба номи Абӯабдулло Рӯдакии АИ ҶТ; тел.: (+992) 93 402 62 44.

Сведения об авторе: Фаридун Исмоилов - научный сотрудник Института языка и литературы им. Рудаки АН РТ; тел.: (+992) 93 402 62 44.

About the author: Faridun Ismoilov – is senior researcher of the Rudaki Institute of Language and Literature, of the Academy of Sciences of Tajikistan: Phone: (+992) 93 402 62 44.

